

Průvodce OpenAIRE pro výzkumné instituce

Průvodce OpenAIRE pro výzkumné instituce by měl těmto institucím pomoci realizovat životaschopné politiky a postupy otevřeného přístupu. Doporučení jsou založena na dobré praxi řady předních evropských univerzit a výzkumných institucí.

Obsah

Otevřený přístup	3
Co je otevřený přístup?.....	3
Proč je otevřený přístup žádoucí?.....	3
Jak je možné docílit otevřeného přístupu?.....	4
Institucionální výhody otevřeného přístupu.....	4
Otevřený přístup v Evropě.....	5
Pilotní projekt otevřeného přístupu v 7. RP.....	5
Zvláštní dodatek 39 a pilotní projekt otevřeného přístupu.....	6
Pravidla vědecké rady Evropské výzkumné rady (EVR) pro otevřený přístup	6
OpenAIRE.....	7
Realizace otevřeného přístupu ve vaší instituci.....	8
Institucionální politiky otevřeného přístupu.....	8
Typy politik otevřeného přístupu.....	8
Definování a realizace politiky otevřeného přístupu.....	11
Institucionální repozitáře.....	12
Výhody institucionálních repozitářů.....	12
Náklady na uvedení institucionálního repozitáře do provozu.....	13
Náklady na instalaci.....	13
Trvalé náklady	13
Udržitelnost repozitáře	14
Repozitářové služby pro výzkumné pracovníky a instituci	14
Software pro repozitáře	15
Přizpůsobení pilotnímu projektu 7. RP a pravidlům EVR ve vaší instituci	15
Má vaše instituce repozitář?	16
Co když můj repozitář (ještě) není přizpůsoben?	16
Co když moje instituce nemá repozitář?	17
Jak získat pomoc	17
Další užitečné odkazy	17
Přílohy	18

Otevřený přístup

Co je otevřený přístup?

Otevřený přístup (Open Access, OA) znamená okamžitou online volnou dostupnost vědeckých výsledků bez dalšího omezování užití díla, které bývá obvykle stanoveno ve smlouvách s vydavatelem. Otevřený přístup se týká těch výsledků, které vědci běžně poskytují bezplatně ke zveřejnění; zahrnuje recenzované časopisecké články, konferenční příspěvky a datové soubory různého typu. Otevřený přístup umožňuje maximalizovat viditelnost a dostupnost, tedy ohlas a využívání výsledků výzkumu.

Proč je otevřený přístup žádoucí?

Výzkumní pracovníci publikují své výsledky (v časopisech nebo v jiných typech vědeckých publikací), aby prokázali své autorství a aby díky nim umožnili dalším výzkumníkům rozvinout nový výzkum.

Pokud jde o články z vědeckých časopisů, kvůli systému předplatného, který v posledních desetiletích převažuje, si mohou jen ty nejbohatší instituce dovolit zakoupit přijatelné procento vědeckých časopisů. Mnohé vědecké články tak nejsou přístupné významnému počtu výzkumných pracovníků, kteří by o ně mohli mít zájem.

Tato omezení přístupu vedou ke ztrátě účinnosti systému vědecké komunikace a projevují se nedostatečným dopadem a uznáním výsledků dosažených výzkumnými pracovníky a institucemi, v nichž pracují.

Otevřený přístup reaguje na tyto problémy tím, že jsou už zaplacené výsledky výzkumu online volně dostupné v repozitářích a otevřeně přístupných časopisech nebo knihách. To uvolněním šíření poskytuje výzkumným pracovníkům, institucím i celému výzkumnému procesu významné výhody.

Zvýšená viditelnost a dopad výzkumu jsou očividným přínosem pro všechny výzkumné instituce (univerzity a výzkumná centra), stejně jako pro jednotlivé výzkumné pracovníky.

Existují rostoucí důkazy svědčící o tom, že otevřený přístup zvyšuje citovanost a dopad výsledků výzkumu. Rozsah výhod otevřeného přístupu se různí v závislosti na vědeckých oblastech, ale vyskytuje se ve všech disciplínách.

Swan, A. (2010) The Open Access citation advantage: Studies and results to date.
Technical Report, School of Electronics & Computer Science, University of
Southampton <http://eprints.ecs.soton.ac.uk/18516/>

Výhoda otevřeného přístupu u jednotlivých článků se projevuje také na institucionální úrovni. Existují určité důkazy o komparativní výhodě, viditelnosti, institucí, jež mají vyšší procento své vědecké produkce otevřeně přístupné.

V hodnoceních univerzit z pohledu jejich viditelnosti na webu, jako je [Ranking Web of World Universities](#), obsazují přední místa instituce nejaktivnější v oblasti otevřeného přístupu, někdy i výše

než by odpovídalo jejich „přirozené“ pozici s ohledem na jejich velikost (počet výzkumných pracovníků, studentů) a výstupy (publikace).

Výhoda otevřeného přístupu se nevztahuje jen na jednotlivého výzkumníka nebo instituci. Otevření přístupu ke znalostem vytvářeným ve výzkumných institucích má také potenciální přínosy pro celou společnost zvýšením přenosu znalostí, a tedy umožněním lepšího rozhodování, možných inovací a ekonomického růstu.

Houghton, John and Sheehan, Peter (2009) Estimating the potential impacts of open access to research findings. *Economic Analysis and Policy*, 39 (1). pp. 127-142. <http://eprints.vu.edu.au/15221/>

Jak je možné docílit otevřeného přístupu?

Existují dvě cesty – obě přinášející významný prospěch, jimiž je možné práci výzkumných pracovníků otevřeně zpřístupnit.

Jednou, obvykle nazývanou „zlatá cesta“, je publikování v otevřeně přístupných časopisech: ve vědeckých časopisech, které poskytují úroveň recenzního řízení, redigování a vydávání srovnatelnou s tradičními časopisy, jsou však přístupné bez předplatného nebo jiných způsobů zpoplatňování uživatelů za jejich četbu. Počet otevřeně přístupných časopisů neustále narůstá; více informací je možné získat v [Directory of Open Access Journals \(DOAJ\)](#).

Další cestou, obvykle nazývanou „zelená cesta“, je auto-archivace v otevřeně přístupném repozitáři: to znamená, že jako doplněk k publikování v časopisech („tradičních“ nebo otevřeně přístupných) autoři uloží kopii svých článků do otevřených repozitářů (institucionálních nebo předmětových). Seznamy repozitářů je možné najít v [Registry of Open Access Repositories](#) (ROAR) nebo v [Directory of Open Access Repositories](#) (OpenDOAR).

Institucionální repozitáře jsou informační systémy využívané k ukládání, ochraně a šíření intelektuálních výstupů instituce. Vedle toho, že jsou jedním ze způsobů propagace otevřeného přístupu, z pohledu univerzity přispívají repozitáře rovněž k většímu dopadu výzkumu zvýšením jeho viditelnosti a přístupnosti. Rostoucí počet repozitářů také usnadňuje management a hodnocení výzkumu podchycením vědecké produkce univerzit.

Institucionální výhody otevřeného přístupu

Výzkumné instituce získávají významný prospěch z dostupnosti a šíření svých vědeckých výsledků prostřednictvím otevřeného přístupu. Z otevřeného přístupu nemají užitek jen jednotliví výzkumní pracovníci, ale pokud výsledky výzkumu dané instituce mohou číst a navazovat na ně všichni, přináší to prospěch také institucím.

Mezi jinými je možné zdůraznit tyto následující výhody institucionálních repozitářů:

- větší viditelnost a prezentace na webu;

- větší dopad výzkumu vyvíjeného v instituci;
- poskytují instituci jednotnou, úplnou a snadno dostupnou výzkumnou kolekci a jsou prostředkem pro analýzu, správu a efektivnější hodnocení institucionálních výzkumných aktivit;
- jsou nástrojem pro správu informačního bohatství instituce a tím poskytují větší kontrolu nad hospodařením s jejími znalostmi a uchováváním autorských práv a intelektuálního vlastnictví k dílům v rámci instituce;
- jsou portfoliem výzkumných aktivit a strategickým marketingovým nástrojem.

Otevřený přístup v Evropě

Otevřený přístup celosvětově vzrůstá s rostoucím počtem iniciativ a politik otevřeného přístupu výzkumných institucí a poskytovatelů podpory na výzkum. V Evropě spustily iniciativy otevřeného přístupu Evropská komise a Evropská výzkumná rada.

Pilotní projekt otevřeného přístupu v 7. RP

Evropská komise provádí pilotní iniciativu otevřeného přístupu k recenzovaným výzkumným článkům ve svém 7. výzkumném rámcovém programu (7. RP). Pilotní projekt otevřeného přístupu byl spuštěn v srpnu 2008 a poběží do konce 7. RP.

Vyžaduje, aby příjemci grantu v sedmi oblastech „uložili recenzované výzkumné články nebo konečné rukopisy, jež jsou výsledkem jejich projektů 7. RP, do online repozitáře a vynaložili maximální úsilí pro zajištění otevřeného přístupu k těmto článkům“.

Těmito sedmi oblastmi jsou:

- Energie
- Životní prostředí (včetně klimatických změn)
- Zdraví
- Informační a komunikační technologie (Poznávací systémy, Interakce, Robotika)
- Výzkumné infrastruktury (e-Infrastruktury)
- Věda ve společnosti
- Socioekonomické a humanitní vědy

Otevřený přístup k těmto publikacím má být zajištěn do šesti měsíců po zveřejnění v první pěti uvedených oblastech a do 12 měsíců v posledních dvou uvedených oblastech.

Grantové smlouvy podepsané po srpnu 2008 v sedmi oblastech pokrytých pilotním projektem obsahují [zvláštní dodatek 39](#) vyžadující po příjemcích grantu:

- uložení elektronické kopie výzkumného článku, který je výsledkem jejich projektu 7. RP;

- do institucionálního nebo předmětového repozitáře v okamžiku zveřejnění publikace.

Evropská komise chce mít jistotu, že výsledky výzkumu, který financuje v 7. výzkumném rámcovém programu (7. RP) Evropské unie částkou vyšší než 50 miliard euro v období 2007 až 2013, jsou šířeny co nejvíce a co nejefektivněji, aby bylo garantováno jejich maximální využití a dopad na prostředí výzkumných pracovníků i mimo ně. Otevřený přístup k výzkumným článkům pomáhá zvýšit vliv investic EU na výzkum a vývoj a zamezuje plýtvání časem i cennými zdroji na totožný výzkum.

Zvláštní dodatek 39 a pilotní projekt otevřeného přístupu

Special clause 39

OPEN ACCESS (SPECIFIC TO THE THEMATIC AREAS "HEALTH", "ENERGY", "ENVIRONMENT (INCLUDING CLIMATE CHANGE)", "INFORMATION & COMMUNICATION TECHNOLOGIES" (CHALLENGE 2), AND "SOCIOECONOMIC SCIENCES AND THE HUMANITIES", AS WELL AS TO THE ACTIVITIES "RESEARCH INFRASTRUCTURES" (E-INFRASTRUCTURES), AND "SCIENCE IN SOCIETY")

In addition to Article II.30.4, beneficiaries shall deposit an electronic copy of the published version or the final manuscript accepted for publication of a scientific publication relating to foreground published before or after the final report in an institutional or subject-based repository at the moment of publication.

Beneficiaries are required to make their best efforts to ensure that this electronic copy becomes freely and electronically available to anyone through this repository:

- immediately if the scientific publication is published "open access", i.e. if an electronic version is also available free of charge via the publisher, or
- within [6 or 12] months of publication.

Pravidla vědecké rady Evropské výzkumné rady (EVR) pro otevřený přístup

V prosinci 2006 vydala Vědecká rada Evropské výzkumné rady (EVR) Prohlášení o otevřeném přístupu zdůrazňující základní význam recenzního řízení při zajišťování potvrzení i šíření vysoce kvalitního vědeckého výzkumu, stejně jako důležitost širokého přístupu a účinného šíření výsledků výzkumu. V prosinci 2007 Vědecká rada EVR následně vydala Pravidla pro otevřený přístup. V těchto Pravidlech je uvedeno, že:

1. EVR vyžaduje, aby všechny recenzované publikace z výzkumných projektů financovaných EVR byly uloženy při zveřejnění do vhodného výzkumného repozitáře, je-li dostupný, jako jsou [PubMed Central](#) nebo [ArXiv](#), nebo do institucionálního repozitáře, a aby byly následně otevřeně přístupné do 6 měsíců od zveřejnění.
2. EVR považuje za nepostradatelné ukládání primárních dat – což např. ve vědách o živé přírodě může zahrnovat takové údaje jako sekvence nukleotidů/proteinů, makromolekulární atomární koordináty a anonymizovaná epidemiologická data – do příslušných databází co nejdříve, pokud možno okamžitě po zveřejnění a v žádném případě ne později než do 6 měsíců ode dne zveřejnění.

EVR si je jasně vědoma potřebnosti kratšího období mezi zveřejněním a otevřeným přístupem, než je v současnosti přijatý standard 6 měsíců.

OpenAIRE

Na podporu realizace politiky otevřeného přístupu EVR a pilotního projektu otevřeného přístupu v 7. RP se Evropská komise rozhodla zahájit projekt, jehož cílem je vývoj a uvedení do chodu „elektronické infrastruktury a podpůrných mechanismů pro identifikaci, ukládání, zpřístupňování a sledování článků financovaných 7. RP a EVR“. OpenAIRE (Open Access Infrastructure for Research in Europe), tříletý projekt financovaný ze Sedmého rámcového programu (7. RP), je výše popsaný projekt.

Hlavními záměry OpenAIRE jsou: podpora výzkumných pracovníků v jejich povinnosti vyhovět pilotnímu projektu otevřeného přístupu prostřednictvím evropského helpdeskového systému; podpora výzkumných pracovníků při ukládání jejich výzkumných publikací do institucionálního nebo oborového repozitáře; vybudování portálu OpenAIRE a e-infrastruktury sítě repozitářů; průzkum služeb pro správu vědeckých dat společně s 5 vědními komunitami.

Tři hlavní cíle projektu OpenAIRE jsou:

- **vybudovat podpůrné struktury** pro výzkumné pracovníky při ukládání publikací z výzkumných projektů 7. RP založením evropského helpdesku dostupného ve všech členských státech EU skrze provoz a spolupráci **27 národních styčných referátů otevřeného přístupu**;
- **založit a provozovat elektronickou infrastrukturu** pro nakládání s recenzovanými články, stejně jako s dalšími významnými formami publikací (preprinty nebo konferenčními publikacemi). Toho je dosaženo prostřednictvím portálu, který je **branou** pro všechny úrovně uživatelských služeb nabízených vybudovanou e-infrastrukturou, včetně přístupu (vyhledáváním i prohlížením) k vědeckým publikacím a dalšími přidanými funkcemi (po-autorské nástroje, monitorovací nástroje prostřednictvím analýzy dokumentů a statistik využívání);
- pracovat s několika oborovými komunitami za účelem *prozkoumání* požadavků, postupů, podnětů, workflow, datových modelů a technologií pro ukládání, zpřístupňování a jiné **nakládání se soubory vědeckých dat** různých forem v kombinaci s vědeckými publikacemi.

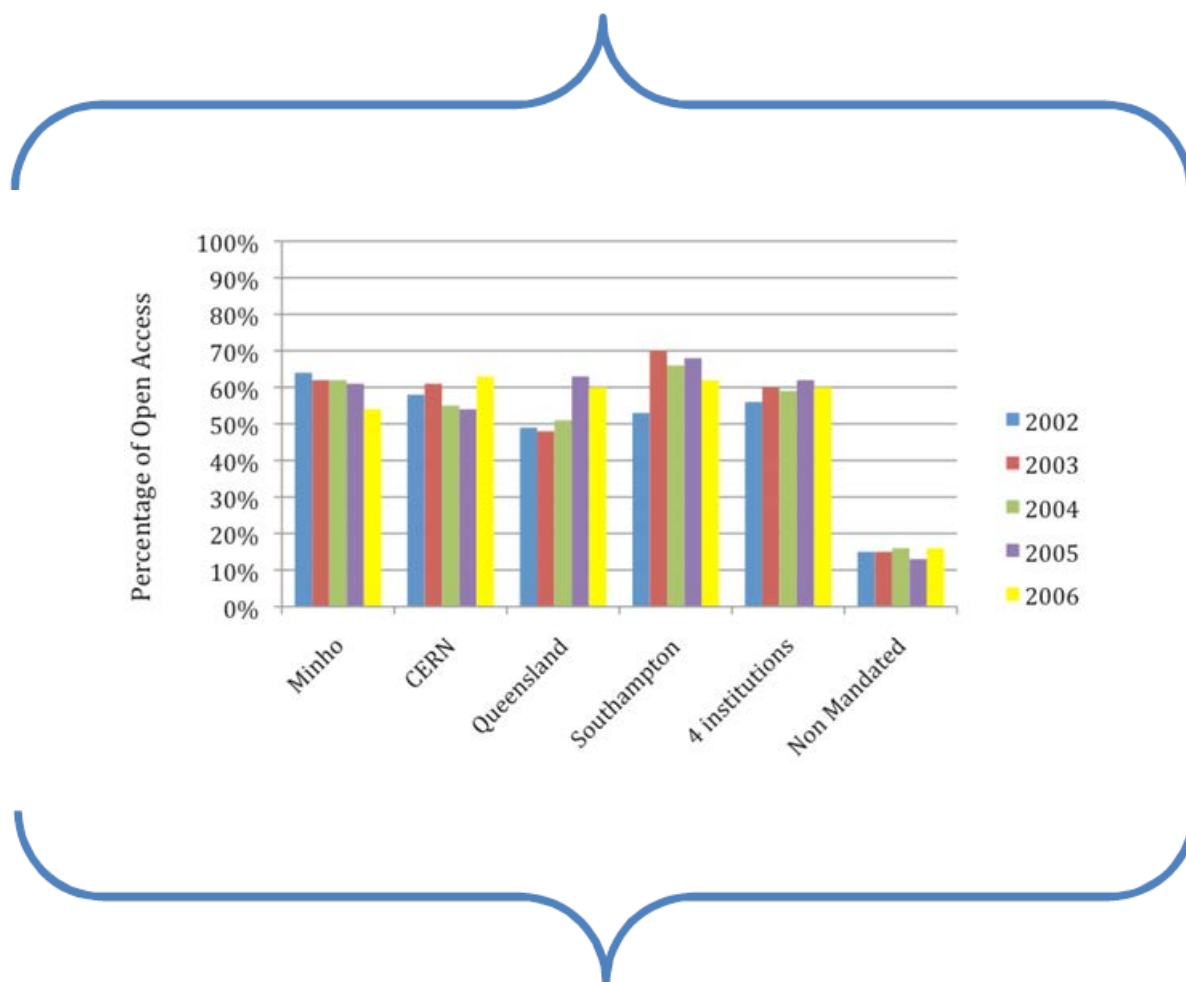
Realizace otevřeného přístupu ve vaší instituci

Institucionální politiky otevřeného přístupu

Typy politik otevřeného přístupu

Institucionální politiky výzkumných institucí mohou být dobrovolné (tj. žádost nebo výzva výzkumným pracovníkům k uložení jejich publikací v režimu otevřeného přístupu do institucionálního repozitáře) nebo mandatorní, povinné (tj. požadavek, aby výzkumní pracovníci archivovali své publikace v otevřeném institucionálním repozitáři).

Existují pevné důkazy, že mandatorní politiky vedou k vyšší úrovni auto-archivace (více než 60 % výsledků výzkumu za 2 roky) v porovnání se základní úrovní dobrovolné auto-archivace (odhadem od 10 % do 20 %) nebo politik dobrovolnosti se silnou obhajobou OA (tím je možné dosáhnout 35 % až 40 %). Proto instituce s politikami dobrovolnosti (zpočátku oblíbenějšími) se nyní rozhodují pro politiky povinnosti (mandatorní politiky).

Obrázek 1 Open Access (OA) Self-Archiving Percentages for Institutions With Self-Archiving Mandates Compared to Non-Mandated, Self-Selected Controls.

«The OA advantage is just as great when the OA is mandated (with mandate compliance rate ~60%) as when it is self-selective (self-selection rate ~15%). This makes it highly unlikely that the OA advantage is either entirely or mostly the result of an author bias toward selectively self-archiving higher quality – hence higher citability – articles.»

Gargouri Y, Hajjem C, Larivière V, Gingras Y, Carr L, et al. (2010) Self-Selected or Mandated, Open Access Increases Citation Impact for Higher Quality Research. PLoS ONE 5(10): e13636. doi: [10.1371/journal.pone.0013636](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0013636)

Arthur Sale svým zjištěním poskytuje důkaz, že pouze mandatorní politiky přinášejí vysokou úroveň auto-archivace, která zajistí univerzitě zvýšenou viditelnost a dopad, jež otevřený přístup slibuje.

Užitečnost mandatorních politik pro dosažení vyšších úrovní shody poskytují instituce s mandatorní politikou s publikacemi potřebnými k získání výhody otevřeného přístupu, pokud jde o viditelnost a dopad. Proto také rostoucí počet výzkumných institucí a poskytovatelů finanční podpory na výzkum takové politiky definuje a organizace jako [European University Association](#)¹ doporučily všem svým členům mandatorní politiky zavést.

Pokud si manažeři výzkumu přejí zřídit repozitář, který úspěšně shromáždí veškerou produkci instituce, pak mandatorní politika otevřeného přístupu se zdá být tím správným nástrojem pro dosažení takového cíle.

Arthur Sale (profesor, Computing Research, University of Tasmania) **realizoval studii o různých australských univerzitách. Všechny mají repozitáře.**

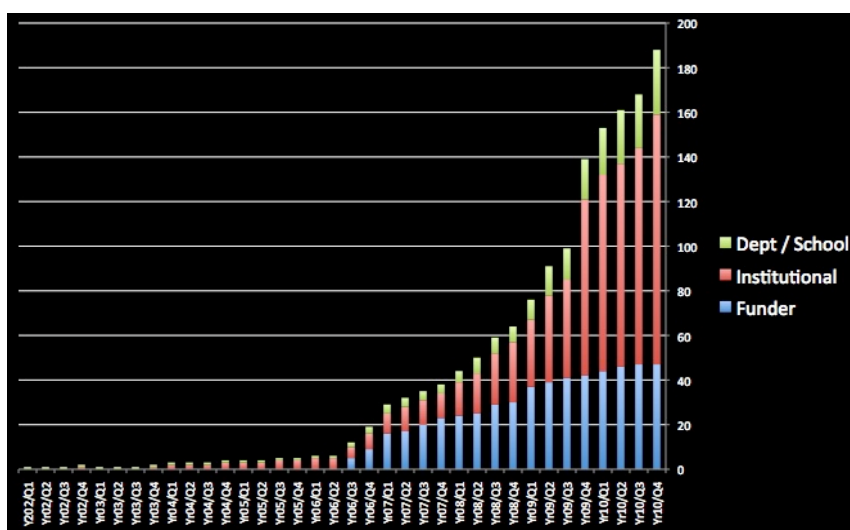
„Žádná z australských univerzit s dobrovolnou politikou neshromáždí významně více než 15 % obsahu vykazovaného do DEST (Australian Department of Science Education & Technology) a většina mnohem méně. To je shodné s mezinárodními údaji, u kterých je 15 % považováno za průměrnou hranici. Obsah, který lze vykazat do DEST, je sám odhadován jen na 50 % výzkumných výstupů univerzity.

QUT (Queensland University of Technology) je na tom 4x lépe než její nejbližší konkurent (údaj z roku 2005; 2,4x v roce 2004). Detailní analýza míry růstu kolekce QUT naznačuje strmý vzestup podílu ukládání po březnu 2005; QUT očekává konečnou míru úspěšného ukládání v roce 2005 kolem 60 % a pro rok 2006 míru úspěšně uložených dokumentů blížící se 80 %. Rozdíl je přisuzován politice ukládání spojené s dobrými postupy v podpoře autorů.“

Sale, AHJ (2006) Comparison of IR content policies in Australia. *First Monday*, 11 (4).
<http://eprints.utas.edu.au/264/>

Následující graf (zdroj: [EnablingOpenScholarship](#)) představuje kumulativní vzorec růstu těchto politik s jasnou mírou zrychlení v jejich zavádění v poslední době.

¹ **Recommendations** from the EUA Working Group on Open Access adopted by the EUA Council on 26th of March 2008 (University of Barcelona, Spain, http://www.eua.be/fileadmin/user_upload/files/Policy_Positions/Recommendations_Open_Access_adopded_by_the_EUA_Council_on_26th_of_March_2008_final.pdf)

Obrázek 2 „Open Access policies for universities and research institutions“
http://www.openscholarship.org/jcms/c_6226/

Mandatorní politiky by měly být spojeny s jasným vysvětlením důvodu, proč si univerzita přeje shromáždit svoji výzkumnou produkci na jednom místě – pro interní evidenci, pro hodnocení výzkumu, jako hlavní místo pro přístup k výsledkům kteréhokoliv jednotlivce, skupiny nebo pracoviště, atd. Tím se povinnost stane nekontroverzní součástí činností instituce.

Důležitým aspektem, který je třeba vzít v úvahu, jsou **autorskoprávní** otázky. Autoři jsou tradičně žádáni, aby předali svá autorská práva na vydavatele časopisu náhradou za zveřejnění článku. Tato situace není žádoucí, nicméně je slučitelná s budováním institucionální politiky auto-archivace, poněvadž většina vydavatelů, dokonce i ti, kteří vyžadují převedení autorských práv, připouštějí uložení konečné recenzované verze autorského rukopisu do otevřeného repozitáře. Dokonce i tehdy, když vydavatelé otevřený přístup nedovolují, může být článek uložen do repozitáře, ale musí zůstat v režimu omezeného přístupu. Auto-archivační politiky nakladatelů jsou uvedeny v [databázi SHERPA/RoMEO](#).

Ať tak či onak, rostoucí počet autorů si ponechává právo uložit postprinty i jejich copyright, často na žádost svých vlastních institucí. Například nedávné povinnosti na Harvardu, Stanfordu a MIT vyžadují po autorech, aby si ponechali svá autorská práva. Za těchto podmínek autor obvykle poskytne vydavateli „oprávnění (licenci) ke zveřejnění“. Zpravidla se to děje prostřednictvím připojení „autorského doplňku“ k nakladatelské smlouvě o převedení autorských práv (CTA, copyright transfer agreement). Příklady autorských doplňků a licencí byly zveřejněny různými organizacemi a autoři si mohou zvolit doplněk, který jim nejvíce vyhovuje. Viz [SPARC/Science Commons](#) a [SURF/JISC](#).

Dalším aspektem, na který je třeba brát ohled, je **období embarga**. Někteří vydavatelé povolují auto-archivaci konečné verze článku, ale vyžadují období embarga, po které není povolen otevřený přístup. Toto období se značně různí podle vydavatele nebo vědního oboru. Může být krátké, tři měsíce u některých vědeckých časopisů, nebo velmi dlouhé, až 24 měsíců u některých časopisů z humanitních a společenských věd.

Auto-archivační politiky mohou být také roztříděny podle typu a chvíle uložení; existují tři základní modely:

Model 1: Bezprostřední uložení s okamžitým otevřeným přístupem

Model 2: Pozdější uložení po období embarga

Model 3: Bezprostřední uložení s možností pozdějšího zpřístupnění

Více informací o těchto hlavních problémech, s nimiž je nutné počítat při tvorbě politiky otevřeného přístupu, lze najít v OASIS – <http://www.openoasis.org/>.

Definování a realizace politiky otevřeného přístupu

Definování a realizace institucionální politiky otevřeného přístupu není nijak složitým procesem a může jí být dosaženo v relativně krátké době (v závislosti na charakteristikách organizace za 6 až 12 měsíců).

Tabulka v příloze (Příloha 1 – Modelový plán realizace) představuje „čtyřfázový“ implementační plán (s pátou následnou fází). Modelový plán zahrnuje příklady činností, které je třeba provést a očekávanou dobu trvání každé fáze.

Tento realizační plán je míněn jen jako pokyn pro instituce a pochopitelně by neměl být aplikován doslovně. Úspěšná realizace politiky otevřeného přístupu závisí na tom, nakolik je vhodná pro prostředí dané instituce (viz Příloha 2 – Nejvhodnější politika otevřeného přístupu pro instituce).

Hlavním požadavkem pro realizaci institucionální politiky otevřeného přístupu, vedle politické vůle a definování zodpovědností za její realizaci a řízení, je existence repozitáře, do kterého mohou akademičtí pracovníci a studenti ukládat své výzkumné výstupy.

Institucionální repozitáře

Výhody institucionálních repozitářů

Institucionální repozitář je digitální sbírka intelektuálních výstupů, jako jsou recenzované články, sborníky příspěvků, vysokoškolské kvalifikační práce a výukové materiály, produkované členy instituce a uchovávané na jejím serveru. Institucionální repozitáře umožňují volný přístup k těmto materiálům a nabízejí způsob, jak je skladovat a uchovat.

Vybudování institucionálního repozitáře by mělo instituci poskytnout nástroj pro správu jejího informačního bohatství a tím poskytnout větší kontrolu nad hospodařením s jejími znalostmi a uchováváním autorských práv a duševního vlastnictví k dílům v rámci instituce.

Vytvoření institucionálního repozitáře může rovněž snížit administrativní zátěž instituce, protože repozitář shromažďuje veškerý výzkum produkovaný jejími zaměstnanci na jednom místě, a proto zefektivňuje zaznamenávání informací o jednotlivých výzkumech, grantových přihláškách i o jejich realizaci.

Institucionální repozitáře mohou být účinným nástrojem pro dva doplňující se a propojené účely: správu a sledování výzkumných aktivit a pro správu a propagování image a dopadu instituce. To, že má instituce úplně zaznamenán svůj výzkumný výstup ve snadno přístupné podobě ve svém vlastním institucionálním repozitáři, jí poskytuje prostředky pro měření, sledování, vyhodnocení i správu jejich veškerých výzkumných aktivit, od úrovně jednotlivého výzkumného pracovníka až po souhrnnou institucionální úroveň.

Současně Institucionální repozitáře přispívají k posílení prezentace, viditelnosti a dopadu výzkumných institucí na webu. Vystavením svých aktuálních výzkumných výsledků prostřednictvím svých repozitářů zvyšují instituce svoji viditelnost a přístupnost, nejen pro ty, kteří měli dříve přístup k těmto publikacím (předplatným nebo jinými prostředky), a to prostřednictvím všeobecných (jako je Google) nebo specializovaných (jako je [OAISTER](#)) vyhledávacích nástrojů, které sklízí obsah repozitářů. A tak mohou pocítit účinek otevřeného přístupu na citační ohlas nejen jednotliví výzkumní pracovníci (viz [The effect of open access and downloads \('hits'\) on citation impact: a bibliography of studies](#)), ale lépe předvést se mohou i instituce v hodnoceních vycházejících z webu, jako jsou G-factor² nebo [Webometrics Ranking of World Universities](#).

Hitchcock, S. The effect of open access and downloads ('hits') on citation impact: a bibliography of studies (Open Citation Project). [Review].
<http://opcit.eprints.org/oacitation-biblio.html>

² Why is Southampton's G-Factor (web impact metric) so high?,
<http://openaccess.eprints.org/index.php?archives/151-Why-is-Southampton-s-G-Factor-web-impact-metric-so-high.html>

Několik předních organizací na celoevropské (jako [European University Association](#)) nebo národní úrovni (Konference rektorů v Portugalsku; Conference of Rectors of the Portuguese Universities³) v Evropě doporučuje, aby výzkumné instituce nejen budovaly a spravovaly své institucionální repozitáře, ale aby také ustavily politiky vyžadující, aby jejich výzkumní pracovníci ukládali (auto-archivovali) své vědecké publikace v institucionálních repozitářích.

Náklady na uvedení institucionálního repozitáře do provozu⁴

Instalace institucionálního repozitáře je relativně levná, ale jsou ještě trvalé náklady na jeho provoz, které jsou s jeho založením spojeny. Je užitečné se podívat na to, jak by měl být institucionální repozitář finančně udržitelný a jak by měl být spravován v budoucnu s ohledem na čas, vynaložené úsilí a jeho financování.

Průměrné náklady na založení univerzitního repozitáře v Evropě se pohybují okolo 10 tisíc euro (13 tisíc dolarů), ale tyto náklady se velmi různí v závislosti na rozsahu organizace a konfiguraci. Pokračující stálé náklady jsou rovněž velmi proměnlivé a převažují především personální náklady.

Náklady na instalaci

Hlavní typy programového vybavení na provoz repozitářů jsou open source (tj. bezplatné). Požadovaný hardware může být buď jednoduchá stolní pracovní stanice, nebo souborový server; první stojí několik stovek euro a druhý okolo 1,5 tisíce euro. Některé instituce využívají již existující servery, které mají dostatečný prostor pro takový účel. Také komerční dodavatelé nabízejí služby na budování repozitářů (i na jejich hostování), jestliže univerzita sama repozitář provozovat nechce.

Personální požadavky se liší podle ambic instituce, pokud jde o repozitář, ale zpravidla personální obsazení pro vybudování repozitáře představuje asi 1,5 až 3 plné úvazky na období 6 měsíců až jednoho roku. Je v tom zahrnuta úvodní plánovací fáze, která umožňuje různým zúčastněným (knihovníci, IT specialisté, management univerzity, pracovníci určující směry výzkumu) rozhodnout o hlavních cílech repozitáře a programu pro jeho realizaci.

Trvalé náklady

Většina univerzit alokuje na provoz repozitáře pracovníky od 0,5 do 2,5 plného úvazku. Na většině univerzit je repozitář spravován knihovnou: buď mohou současní zaměstnanci knihovny převzít zodpovědnost za repozitář jako součást svých povinností, nebo může být jmenován správce repozitáře. Dočasná výpomoc je často vyhledána mezi studenty. Pracovníci knihovny, kteří se starají o repozitář, musejí vykonávat řadu úkolů, které zahrnují řízení kvality, ukládání obsahu a propagaci repozitáře v rámci instituce.

Pokud instituce dávají přednost instalaci a správě svých vlastních repozitářů lokálně, vstupní náklady na instalaci nejsou příliš vysoké. K dispozici je několik volných softwarových balíčků pro vytvoření a správu institucionálních repozitářů (široce využívané jsou [DSpace](#), [Eprints](#) a [Fedora](#)), které podporují

³ Open Access in Portugal: A State of the Art Report, s. 8, <http://projecto.rcaap.pt/index.php/lang-en/consultar-recursos-de-apoio/remository?func=fileinfo&id=96>

⁴ DRIVER: Digital Repository Infrastructure Vision for European Research, <http://www.driver-repository.eu/>

velkou většinu více než 1 000 současných repozitářů. Díky tomu instituce nepotřebují (a není to ani doporučováno) utrácet své finanční prostředky na pořízení software pro svůj institucionální repozitář.

Pokud jde o hardware, repozitáře toho také mnoho nevyžadují. Je pravděpodobné, že hodně institucí již má hardware potřebný pro institucionální repozitář k dispozici jako součást své infrastruktury. Pokud je nezbytné pořídit hardware pro instalaci nové služby, pak investice mezi 5 tisíci euro až 15 tisíci euro by měla postačit na pokrytí prvních tří let v závislosti na velikosti a charakteristikách instituce a na úrovni vyžadované spolehlivosti/dostupnosti.

Pokud jde o pokračující náklady, ty se takřka výlučně týkají lidských zdrojů. Opět, v závislosti na velikosti a složitosti instituce a repozitáře, vyžaduje správa repozitáře a údržba technické platformy (sledování, zálohování, instalace nových verzí atd.) asi 10 % až 30 % pracovního času IT pracovníka.

Ostatní úkoly spojené s fungováním repozitáře (podpora uživatelů, verifikace a validace metadat, ukládání v zastoupení autorů atd., což bude existovat i tehdy, bude-li repozitář hostován např. na [SARI](#)) jsou vysoce proměnlivé. Bude to záležet nejen na velikosti organizace, ale většinou na politikách a druhu služeb, které instituce zavedly. Ve většině institucí se budou pohybovat povinnosti související s repozitářem mezi 1 až 3 plnými úvazky. V mnoha případech alespoň některé z těchto prací mohou vykonávat pracovníci knihovny.

Udržitelnost repozitáře

Repozitář je trvale udržitelný, pokud účinně přispívá agendám vedení univerzity z pohledu podpory poskytované řízení výzkumu, maximalizuje citační ohlas a zlepšuje mezinárodní viditelnost instituce. Podpora vyššího managementu je klíčová pro finanční a politickou udržitelnost repozitáře, protože potřeby personálního zajištění jsou minimalizovány přijetím jasné institucionální politiky.

V prvé řadě čím lepší je politika – navržena tak, aby se plně zapojili výzkumní pracovníci do ukládání v rámci své práce (tento proces je znám jako „auto-archivace“) – tím menší je spotřeba času zaměstnanců určených pro průběžný sběr obsahu repozitáře. V institucích s oficiální mandatorní politikou ukládání výzkumných výstupů mohou být repozitáře provozovány s minimem pracovníků a obsah sbírají velmi efektivně. Tam, kde jsou slabé nebo žádné politiky, je nezbytné, aby pracovníci repozitářů neustále obhajovali jejich existenci a účel, a v repozitářích je soustředěna jen zanedbatelná část výstupů univerzity.

Repozitářové služby pro výzkumné pracovníky a instituci⁵

Zapojení výzkumných pracovníků může být dále podníceno službami repozitáře, které nabízejí užitečné nástroje pro jejich každodenní výzkumnou práci nebo správu jejich výzkumných výsledků. Některé univerzity vyvíjejí služby využívající jejich repozitáře, jak pro vnitřní účely, tak pro externí uživatele.

Služby pro univerzitu a její výzkumné pracovníky například zahrnují:

- Využívání repozitáře jako manažerského nástroje v rámci hodnocení výzkumných aktivit

⁵ Swan, A. and Carr, L. (2008) Institutions, their repositories and the Web. *Serials Review*, 34 (1). ISSN 0098-7913 <http://eprints.ecs.soton.ac.uk/14965/>

- Měření využívání a dopadu výzkumných výstupů univerzity
- Propagace výzkumných aktivit univerzity
- Marketingový nástroj univerzity
- Generování CV a osobních seznamů publikací

Služby pro externí uživatele zahrnují:

- Vydávání elektronických časopisů
- Základna pro (nebo propojení s) univerzitním vydavatelství při vydávání výzkumných monografií
- Zpřístupňování doktorských disertací pro celý svět

Software pro repozitáře

Nejběžněji využívaná softwarová řešení jsou:

- [EPrints](#) (vyvinuto na University of Southampton)
- [DSpace](#) (vyvinuto na MIT)
- [FEDORA](#) (vyvinuto na Cornell University a University of Virginia)
- [Invenio](#) (vyvinuto v CERN)

Přizpůsobení pilotnímu projektu 7. RP a pravidlům EVR ve vaší instituci

Jak již bylo uvedeno, pilotní projekt otevřeného přístupu v 7. RP a Pravidla otevřeného přístupu EVR se vztahují na všechny rukopisy, které byly recenzovány a přijaty ke zveřejnění, jež jsou výsledkem výzkumu financovaného v jedné ze sedmi vybraných tematických oblastí: Energie, Životní prostředí (včetně klimatických změn), Zdraví, Informační a komunikační technologie (Poznávací systémy, Interakce, Robotika), Výzkumné infrastruktury (e-Infrastruktury), Věda ve společnosti, Socioekonomické a humanitní vědy, a jejichž grantové smlouvy byly podepsány po srpnu 2008 (viz [zvláštní dodatek 38](#)).

Je výslovně očekáváno, že výzkumní pracovníci uloží tyto publikace nebo jejich konečné autorské verze po zveřejnění do vhodného institucionálního nebo oborového repozitáře a vynaloží veškeré úsilí na zajištění otevřeného přístupu k těmto článkům do 6 až 12 měsíců po zveřejnění (šesti měsíců pro EVR a pro prvních pět oblastí v 7. RP uvedených výše a 12 měsíců pro poslední dvě oblasti).

Způsob splnění těchto požadavků závisí na situaci s repozitářem ve vaší instituci, jak je vysvětleno v následujícím diagramu.

Obrázek 3 Kroky pro splnění politiky otevřeného přístupu EK

Má vaše instituce repozitář?

Pokud vaše instituce repozitář má, prvním krokem je kontrola, zda je již přizpůsoben Pravidlům OpenAIRE⁶.

[Pravidla OpenAIRE](#) poskytují institucím orientaci k definování a implementaci jejich místních politik pro správu dat ve shodě s požadavky Evropské komise na otevřený přístup. Mimoto budou repozitáře vyhovovat technickým požadavkům infrastruktury OpenAIRE. Implementací těchto pravidel ve svých repozitářích instituce usnadní autorům ukládání jejich publikací do institucionálního repozitáře ve shodě s požadavky otevřeného přístupu EK.

Shodu s OpenAIRE lze otestovat a verifikovat [validátorem OpenAIRE](#). Když validační proces potvrdí shodu, je váš repozitář automaticky zaregistrován jako přizpůsobený OpenAIRE. Registrační služba poskytuje snadný postup registrace vašeho otevřeného repozitáře/časopisu v OpenAIRE.

Po validaci a registraci vašeho institucionálního repozitáře bude repozitář pravidelně kontrolován a sklízen agregátorem OpenAIRE s cílem nalézt a vložit odpovídající publikace do infrastruktury OpenAIRE.

Aby výzkumní pracovníci ve vaší instituci vyhověli požadavkům Evropské komise, budou pouze muset uložit své publikace do vašeho repozitáře.

Co když můj repozitář (ještě) není přizpůsoben?

To znamená, že publikace uložené do vašeho repozitáře nebudou sklíženy infrastrukturou OpenAIRE. A tak výzkumní pracovníci ve vaší instituci nebudou moci pouze uložit publikace do vašeho institucionálního repozitáře, ale také ohlásit jejich existenci v repozitáři na webu OpenAIRE službou „[Locate & Confirm Deposited Publications](#)“.

⁶ Současná verze **OpenAIRE Guidelines**: <http://www.openaire.eu/en/component/attachments/download/79>

Abyste nezatěžovali své výzkumné pracovníky, měli byste přizpůsobit svůj repozitář Pravidlům OpenAIRE. Pro některá softwarová řešení, jako jsou DSpace a EPrints, již jsou dostupné doplňky⁷, které poskytují nástroje pro vytvoření setu podle požadavků Pravidel OpenAIRE.

Jako pomoc při implementaci Pravidel OpenAIRE můžete rovněž využít [Quick Guide to facilitate compatibility with OpenAIRE Guidelines](#) a Repositories Support Project⁸ briefing paper: [Achieving OpenAIRE Compliance](#).

Co když moje instituce nemá repozitář?

Jak již bylo vysvětleno, pro instituce a pro jejich výzkumné pracovníky má otevřený repozitář různé výhody. Pokud ale vaše instituce není schopná poskytovat takové služby a vaši výzkumní pracovníci nemají k dispozici vhodný předmětový repozitář pro uložení jejich publikací, měli by použít [sirotčí repozitář OpenAIRE](#). Tento repozitář hostovaný v CERN je přizpůsoben OpenAIRE a může být použit pro uložení všech publikací, které jsou výsledkem výzkumu financovaného 7. RP.

Jak získat pomoc

OpenAIRE nabízí různé nástroje pro nalezení a poskytnutí odpovědi na jakýkoliv dotaz. Obrátte se prosím na portálu OpenAIRE: [Často kladené dotazy](#) (FAQ), [Národní kanceláře OA](#) nebo na [Online Helpdesk](#).

- Sekce FAQ obsahuje rychlé odpovědi na některé z vašich dotazů.
- Nenajdete-li odpověď v sekci FAQ, můžete poslat svůj dotaz helpdesku OpenAIRE.
- Národní kanceláře OA vám pomohou přizpůsobit váš repozitář Pravidlům OpenAIRE.

Další užitečné odkazy

Pro vyhledání repozitáře:

Pro zjištění, zda máte k dispozici institucionální repozitář, si zkontrolujte webovou stránku vaší knihovny nebo instituce.

OpenDOAR – a directory of open access repositories > <http://www.opendoar.org/>

ROAR – Registry of Open Access Repositories > <http://roar.eprints.org/>

Sirotčí repozitář OpenAIRE (OpenAIRE Orphan Repository) > <http://openaire.cern.ch/>

Pro vyhledání časopisu:

SHERPA/RoMEO – databáze registrující vydavatelské a časopisecké politiky otevřeného přístupu > <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/>

⁷ OAI-Extended add-on pro DSpace: <http://projecto.rcaap.pt/index.php/lang-pt/consultar-recursos-de-apoio/repositorio?func=fileinfo&id=337>

Doplňek pro EPrints: <http://files.eprints.org/649/>

⁸ Repositories support project, <http://www.rsp.ac.uk/>

Přílohy

Příloha 1 – Modelový plán realizace

↓	Fáze	Příklady činností	Očekávaná doba trvání
1 ↓	Analýza a plánování	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Informační průzkum a studium politik jiných institucí ▪ Identifikace zdrojů (technických, lidských) potřebných pro implementaci, pokračování a sledování ▪ Vypracování implementačního plánu 	1-2 měsíce
2 ↓	Definování a schválení	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Koncept návrhu ▪ Prezentace návrhu a konzultace s vedením nebo klíčovými lidmi v instituci ▪ Souhlas a oficiální schválení politiky 	1-3 měsíce
3 ↓	Propagace a informovanost	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Symbolický podpis Berlínské deklarace ▪ Propagace politiky s využitím institucionálních cest a interních komunikačních a informačních médií (rozeslání v instituci, elektronické konference, web, zpravodaj apod.) ▪ Uspořádání zasedání s veřejnou prezentací ▪ Uspořádání zvláštních propagačních schůzek a/nebo prezentace politiky na pravidelných zasedáních na různých úrovních instituce ▪ Vydání tiskové zpráv pro vnější propagaci ▪ Registrace politiky v ROARMAP⁹ (Registry of Open Access Repositories Mandatory Archiving Policies) 	2-4 měsíce
4 ↓	Implementace a uvedení do provozu	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Úprava institucionálního repozitáře pro ukládání publikací ▪ Poskytnutí informací (odpovědi na často kladené dotazy) a/nebo podpůrné služby (podpora pro ukládání, vyjasnění autorskoprávních otázek atd.) pro členy instituce ▪ Sdělení a upomínky k respektování politiky institucionálními a interními cestami ▪ provádění cvičných aktivit nebo informačních kampaní o auto-archivaci 	1 až 3 měsíce
5 ↓	Pokračování, podpora a sledování	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Údržba a vývoj informací a podpůrných služeb pro autory v instituci a pro uživatele repozitáře ▪ Poskytování uživatelských statistik (přístupy, stahování atd.) autorům a vedení instituce ▪ Sledování shody s politikou (míra/procento) uložených dokumentů) a poskytování pravidelných informací na různých organizačních úrovních (jednotliví autoři, organizační útvary, vrcholový management) ▪ Průzkum skutečné roční výzkumné produkce a předložení seznamů neuložených publikací autorům a/nebo vedení ▪ Podpora tvorby ročních oficiálních seznamů výzkumných publikací z institucionálního repozitáře pro nadřízené orgány 	trvale

⁹ ROARMAP, <http://roarmap.eprints.org/>

Příloha 2 – Nejvhodnější politika otevřeného přístupu pro instituce¹⁰

Následující nejvhodnější formulace institucionální politiky otevřeného přístupu pro [instituci] je doporučena tak, aby vyšla vstříc vydavatelským embargům:

[Název instituce] očekává, že autoři článků vykazující výzkum financovaný z veřejných zdrojů, maximalizují přístupnost, využívání a aplikace svých zjištění. K dosažení toho:

[Název instituce]:

- (1) požaduje, aby elektronické kopie jakýchkoliv výzkumných příspěvků, které byly přijaty ke zveřejnění v recenzovaném časopise a které byly podpořeny buď zcela, nebo částečně z veřejných zdrojů, byly uloženy do institucionálního digitálního repozitáře okamžitě po přijetí ke zveřejnění;
- (2) požaduje, aby metadata (název, autoři, instituce autorů, název časopisu, který článek přijal) byly zveřejněny od okamžiku uložení výzkumného článku;
- (3) požaduje, aby byl plný text zveřejněn nejpozději do 6 měsíců po publikování výzkumného článku;
- (4) doporučuje autorům, aby si ponechali vlastnictví autorských práv publikovaných článků, je-li to možné.

Politika by měla být doprovázena vysvětlením pro autory, proč je otevřený přístup k výsledkům výzkumu žádoucí, jak pro ně, tak pro instituci.

¹⁰ OASIS – <http://www.openoasis.org/>